

Қазақстан Республикасының Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарын 2030 жылға дейін дамытудың және орналастырудың тұжырымдамасы туралы

Күшін жойған

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2000 жылғы 10 қарашадағы N 1692 Қаулысы . Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 10 қыркүйектегі № 924 Қаулысымен

Ескерту. Күші жойылды - ҚР Үкіметінің 2010.09.10 № 924 Қаулысымен.

Биологиялық әркелкілікті және табиғи экологиялық жүйені сақтап қалу және қайта қалпына келтіру мақсатында Қазақстан Республикасының Үкіметі қаулы е т е д і :

1. Қоса беріліп отырған Қазақстан Республикасының Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарын 2030 жылға дейін дамытудың және орналастырудың тұжырымдамасы мақұлданын .
2. Осы қаулы қол қойылған күнінен бастап күшіне енеді.

Қазақстан Республикасының

Премьер-Министрі

Қазақстан Республикасы
Үкіметінің
2000 жылғы 10 қарашадағы
N 1692 қаулысымен

мақұлданған

Қазақстан Республикасының Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарын 2030 жылға дейін дамытудың және орналастырудың тұжырымдамасы

1. Жалпы ережелер

Қазіргі биология ғылымы экологиялық тепе-теңдіктің ғаламдық бұзылуы биосфераның құрамдас бөлігі болып табылатын қоршаған орта үшін қатерлі жағдайларға бұлтартпай әкеп соғатынын анықтады.

Биологиялық әркелкілікті сақтап қалу және биологиялық ресурстарды ұтымды пайдалану үшін жауапкершілікті ескере отырып, Қазақстан Республикасының Министрлер Кабинеті 1994 жылғы 19 тамыздағы N 918 қаулысымен Биологиялық әркелкілік туралы конвенцияны (Рио-де-Жанейро, 1992) мақұлдады .

Осы Конвенция анықтағанындай, Қазақстан Республикасының биологиялық бүкіл әркелкілігін сақтаудың басты міндеті - микроорганизмдерді, өсімдіктер мен

жануарлар дүниесін, сондай-ақ, табиғи экологиялық жүйелерді шаруашылық және басқа да қызметтердің әсерінен жоғалтуға жол бермей, сақтап қалу болып т а б ы л а д ы .

Әлем жұртшылығы эндемикалық, сирек және құрып бара жатқан түрлер мен бірегей, эталондық учаскелерді және бүкіл табиғи табиғат жүйелерін сақтаудың неғұрлым тиімді шарасы ретінде ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды құру деп т а н ы д ы .

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың (бұдан әрі - ЕҚТА) болуы қоршаған ортаны қайта қалпына келтірудің кепілі және көзі болып табылады.

Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығында шаруашылық тетіктерінің қазіргі өзгерістеріне байланысты, жер қорын пайдаланудың жағдайлары мен нысандары түбегейлі өзгерді. Бір жағынан, жер иелену мен жер пайдалануды сараландыру процесі белсенді түрде жүруде, ұсақ шаруа және фермер қожалықтары құрылып, ауыл шаруашылығы кәсіпорындары ұсақталуда. Екінші жағынан, жылдан жылға техногендік әсерлердің артуына және табиғи ресурстарды қырсыз пайдалануға байланысты жер қорының, табиғи ортадағы өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің сапалық жағдайы нашарлауда.

Осындай жағдайларда "Қазақстан - 2030" Стратегиясының, Қазақстан Республикасының "Қоршаған ортаны қорғау туралы" Z970160_ және "Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы" Z970162_ Заңдары негізінде ЕҚТА-ны, одан әрі дамытудың стратегиясын айқындау, басқарудың жаңа тәсілдері мен модельдерін іздестіру қажеттігі туындады.

2. Тұжырымдаманың мақсаты

Осы Тұжырымдаманың мақсаты республика аумақтарындағы табиғи экологиялық жүйелерді сақтау мен қалпына келтіруге, экологиялық тепе-теңдікті сақтауға және табиғи кешендер мен олардың компоненттерінің дамуының заңдылықтарын анықтауға бағытталған, ЕҚТА желісін одан әрі дамыту және 2030 жылға дейінгі кезеңде орналастыру болып табылады.

3. Тұжырымдаманың басты міндеттері

Осы Тұжырымдаманың басты міндеттері:
табиғи экожүйелердің, эталондық және бірегей табиғат кешендерінің және табиғи мұраға қалған басқа да объектілердің біртұтастығын сақтау;
бұзылған табиғи кешендер мен объектілерді қалпына келтіру;
ЕҚТА-ны мақсатты пайдалану жағдайында табиғи кешендерді сақтаудың ғылыми әдістерін жасау және іске енгізу;

ЕҚТА желісін ұйымдастыру;
ЕҚТА саласында мемлекеттік реттеуді жүзеге асыру;
табиғат жағдайында реттелетін туризм және демалыс үшін жағдай жасау,
ЕҚТА-ның түрін, оның функционалдық аймақтарын, әлеуметтік-экономикалық
факторлар мен жергілікті халықтың мүдделерін ескере отырып, туризм мен
рекреацияны одан әрі дамыту;
халық арасында экологиялық ағартуды ұйымдастыру болып табылады.

4. ЕҚТА-ның қазіргі желісін бағалау

ЕҚТА-ның желісі аймақтың табиғи физикалық-географиялық құрылымы мен шаруашылық қызметтің қилы түрімен өзара іс-қимыл жасауын ескере отырып ұйымдастырылған, функционалдық жағынан бірін бірі толықтыратын аумақтық жағынан үйлескен қорғалатын аумақтар болып табылады. ЕҚТА-ның желісін дамытудың мақсаты - ортаның және биологиялық әркелкіліктің жай-күйін сақтау мен жақсарту негізінде тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамыту жағдайларын қамтамасыз ету болып табылады.

ЕҚТА-ның қазіргі желісін бағалау ЕҚТА-ны дамыту бойынша басымдықтарды, бағдарламалар мен іс-шаралар жоспарларын әзірлеу үшін негіз болады. Талдау физикалық-географиялық, климаттық, ботаникалық-географиялық аудандастырулар бойынша және географиялық-аймақтық негізде тәуелсіз жүргізілуі мүмкін.

Баға берілетін неғұрлым жалпы көрсеткіштерге мыналар жатады: ЕҚТА-ның жалпы саны және олардың әрбір түр бойынша бөлінуі; ерекше қорғалатын аумақ қамтитын көлемінің пайызы; қорғалатын аумақтың орташа геометриялық көлемі; қорғалатын аумақтардың арасындағы орташа қашықтық. Осы жалпы көрсеткіштер аймақтың физикалық-географиялық және әлеуметтік-экономикалық қасиеттеріне сәйкес өзгереді және жүйенің эволюциялық жай-күйінің деңгейін бағалауға мүмкіндік береді.

"Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес мақсаттары, қорғау режимдері және пайдалану ерекшеліктеріне байланысты ерекше қорғалатын табиғи аумақтың 13 түрі бөліп көрсетілген: мемлекеттік табиғи қорықтар, биосфералық қорықтарды қоса алғанда, мемлекеттік ұлттық табиғи парктер, мемлекеттік табиғи парктер, мемлекеттік табиғат ескерткіштері, мемлекеттік қорық аймақтары, мемлекеттік табиғи каумалдар, мемлекеттік зоологиялық парктер, мемлекеттік ботаникалық бақтар, мемлекеттік дендрологиялық парктер, ерекше қорғалатын табиғат аумақтар ормандары, ерекше мемлекеттік маңызы бар немесе ерекше ғылыми құндылығы бар су айдындары, халықаралық маңызы бар сулы-сазды жерлер, экологиялық,

ғылыми, мәдени және өзге де құндылығы бар жер қойнауының учаскелері және ЕҚТА - ның өзге де түрлері.

Қазіргі уақытта Қазақстанда 9 мемлекеттік табиғи қорық, 6 мемлекеттік ұлттық табиғи парк, 3 мемлекеттік зоологиялық парк, 7 мемлекеттік ботаникалық бақ құрылған және жұмыс істеуде, Рамсар Конвенциясының тізіміне енгізілген 3 халықаралық маңызы бар сулы-сазды жерлер, 150 ерекше мемлекеттік маңызы бар су айдыны анықталды.

ЕҚТА-ның барлық түрлерінің арасында, биологиялық әркелкілікті сақтауда жетекші рольді мемлекеттік табиғи қорықтар (бұдан әрі - қорықтар) мен мемлекеттік ұлттық табиғи парктері (бұдан әрі - ұлттық парктер) атқарады.

Табиғи аймақтар бойынша қорықтар мен ұлттық парктердің орналасуы

1. Қорықтар:

р/с!	Қорық атауы	Құрылған жылы	Көлемі, мың га	Әкімшілік облысы	Қорғалатын ландшафтар	Табиғи аймақтар
------	-------------	---------------	----------------	------------------	-----------------------	-----------------

1	Ақсу-Жабағылы	1926	85,6	Оңтүстік Қазақстан	Таулы орманды	Таулы
2	Алматы	1960	71,7	Алматы	Таулы орманды	Таулы
3	Барсакелмес	1939	30,0	Қызылорда	Шөл	Шөл
4	Батыс Алтай	1992	56,1	Шығыс Қазақстан	Таулы орманды	Таулы
5	Қорғалжын	1968	252,3	Ақмола	Сулы-сазды	Дала
6	Марқакөл	1976	75,0	Шығыс Қазақстан	Таулы орманды,	Таулы

көл

7	Наурызым	1931	87,7	Қостанай орман	Көл, дала	Дала
8	Үстірт	1984	223,3	Маңғыстау	Шөл	Шөл
9	Алакөл	1998	12,5	Алматы сазды	Сулы-	Шөлейт
	Жиыны		894,2			

2. Ұлттық парктер:

р/с! !Құр. !Аумағы, ! Әкімшілік !Қорғалатын !Табиғи
 N! Атауы !ылған!мың га ! облысы !ландшафтар !аймақтар
 ! !жылы! ! ! !

1	Баянауыл	1985	50,7	Павлодар қарағайлы орман)	Қыратты (көл	Дала
2	Іле-Алатауы	1996	165,4	Алматы орманды, биік таулы)	Таулы (шырша	Таулы
3	"Көкшетау"	1996	135,8	Ақмола (қарағайлы орман, көл, дала)	Орманды дала дала	Орманды
4	"Алтын Емел"	1996	209,6	Алматы құмдауытты)	Шөл (тасты,	Шөл
5	Қарқаралы	1998	90,3	Қарағанды	Дала (көл,	Дала

қарағайлы
орман, дала)

6 "Бурабай"	2000 84,1	Ақмола	Орманды дала	Орманды
		(көл, қарағайлы орман, дала)	дала	
Жиыны	724,9			

Қорықтардың жалпы көлемі 894,2 мың гектар, ал ұлттық парктердікі - 724,9 мың гектар құрайды, олар Қазақстан Республикасының жалпы аумағының небәрі 0,59 пайызын ғана құрайды.

ЕҚТА-ның құрылымы аумақтардың шаруашылық игеру дәрежесімен және аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуымен анықталады. Шаруашылық қызмет қарқынды жүргізілетін аудандарда ЕҚТА-ның меншікті үлесі шағын болады, ал халқы сирек және шаруашылық қызметтің қарқыны төмен аудандарда ондай ЕҚТА мүлдем болмауы мүмкін.

Қазіргі ЕҚТА-ны дамуы бүкіл еліміз және оның нақты аймақтарындағы табиғатты пайдалану мен биологиялық әркелкілікті сақтау функцияларының қатынасы және өзара іс-қимылымен, физикалық-географиялық жағдайларымен, табиғаты антропогендік өзгерту деңгейімен, әлеуметтік-экономикалық қатынастармен, ағымдағы басымдықтарымен анықталатын ішінара өз бетімен ұйымдастырылатын жүйе ретінде қараған орынды.

Қазақстанда мекендейтін сүт қоректілерінің 178 түрі ішінде, 9 қорықта 140 (78,6 %) түрі қорғалады, оның ішінде Қызыл кітапқа 22 түрі енгізілген немесе осы кітаптағы сүт қоректілерінің 61,1 % құрайды. Алтай, орталық қазақстан, қаратау және қызылқұм арқарларының мекен ететін жерлеріне ЕҚТА қажет. Шөлдегі сүт қоректілерге - жайран, құлан, сабаншы, қарақалға да қорғалатын аумақтар жеткіліксіз. Ақбөкен де жеткіліксіз қорғалады, осы бағалы айыр тұяқтылардың төлдейтін жерлерінде бірде бір қорғалатын аумақ жоқ. Қорықтарда сүт қоректілерінің 37 түрі (21,1 %) мүлде кездеспейді, оның ішінде 12 түрі Қызыл кітапқа енгізілген. Олардың ішінде Жайық өзенінің жазығында мекендейтін сусар, орман күзені, европа құндызы, Еділ-Жайық құмдарында мекендейтін алып көртышқан, Батыс Тянь-Шаньдағы эндем - Мензбир суыры жатады. Бірден бір

теңіз сүт қоректісі - Каспий итбалығы, тек Каспий теңізінің солтүстік бөлігіндегі қорықтық аймақта ішінара қорғалады, себебі, аймақтың заңды тұлға мәртебесі жоқ.

Қорықтарда құстардың 346 түрі ұялайды, ол республикада ұялайтын барлық құстардың 87,4 % құрайды. Олардың ішінде 39 түрі сирек және жойылу қаупі төніп тұрған түрлерге жатады, бұл 76,5 %-ын құрайды. Бірақ, олардың ішінде тек кейбіреулері ғана тиісті қорғаумен қамтамасыз етілген. Олар - бүркіт, жапалақ 9 қорықтың ішіндегі 6 қорықта ұялайды, сондай-ақ қоқиқаз өзінің Евразияның ең солтүстігіндегі жалғыз колониясы Қорғалжын қорығында қорғалады. Бұйра бірқазан, қалбағай, қарабай, дуадақ, безгелдек, жорға дуадақ, орақ тұмсық, қарабауыр бұлдырық және тағы басқа қызыл кітаптағы құстар үшін де қорғалатын аумақтар көлемі өте аз құрылған.

Қорықтарда бауырымен жорғалаушылардың 31 түрі кездеседі (Қазақстан герпетофаунасының 63,2 % - ы).

Оларда қызыл кітаптағы 10 рептилияның тек 3 түрі кездеседі: Ақсу-Жабағылы қорығында - қызылжоласқар жылан мен сары жылан және Үстірт қорығында - төртжоласқар жылан.

Қазақстан Республикасы қорықтарының су айдындарында кездесетін 104 балық түрінің 23 (22,1 %) ғана мекендейді, мұның өзі гидроценоздарды қорғайтын қорықтардың жеткіліксіздігімен түсіндіріледі.

Сөйтіп, дала аймағының шөлейтті дала кіші аймағында ерекше қорғалатын режим жоқ. Оңтүстік (шамалы жылы) шөлдерде үзікті түрде, тек Үстірт қорығында көрінеді, бірақ сораңдар және басқа сирек өсімдіктердің ежелгі түрлері, сирек және жойылып бара жатқан жануарлар түрлеріне қорықтар жасалмаған. Таулы аудандарда - Оңтүстік Алтай, Сауыр-Тарбағатай, Қаратаудың өте сирек және бірегей эндемик түрлеріне бай қыраттары. Кетпен, Күңгей және Жоңғар Алатауы, Ертіс, Ырғыз өзендерінің жағалаулары және Жайық пен Іле өзендерінің жағалаулары мен атыраулары да қорғауға алынбаған.

5. ЕҚТА желісін дамыту

ЕҚТА желісін дамыту ландшафттық экологияның теориялық ережелері арқылы іске асырылады: 1) түйіні (ядросы) мен дәліздер туралы; 2) түйіндер арасындағы аумақтық өзара қарым-қатынастар туралы; 3) қорғанатын аумақтардың шекаралары және олардың қоршаған орта объектілерінің ағымдарына әсері мен өзара іс-қимылы туралы.

Басты ереже ретінде ландшафты тану мен физикалық географияның мынадай көрсеткіштері қолданылады: 1) табиғи-аумақтық жүйенің иерархиялық ұйымдастырылуы; 2) компоненттердің арасындағы байланыстар мен қатынастар

табиғаттың аумақтық құрылымын және шаруашылық қызметтің барлық түрін қалыптастырудың негізі ретінде; 3) ландшафтық ұстын - бүкіл аймақтың құрылымы мен қызметінің тұрақтылығын қамтамасыз ететін негіз.

Желіні дамыту, сондай-ақ биологиялық әркелкілік теориясының мынадай негізгі ережелеріне сүйенеді: 1) биологиялық әркелкілік әр түрін - экологиялық және таксономиялық әркелкілігін, оның ішінде экологиялық әркелкіліктің ландшафтық, экожүйелік, әртүрлілік, таралу деңгейін білу; 2) әркелкіліктің деңгейлері арасындағы байланыс; 3) биологиялық әркелкіліктің қоршаған ортаға тәуелділігі; 4) биологиялық әркелкілік туралы түсінік - экономикалық даму мен ұлттық игіліктің ресурстық әлеуеті ретінде.

Бір-бірін толықтыратын, жоғарыда аталған негізгі ережелер осы тұжырымдаманың мақсаттарын орындау үшін ЕҚТА-ны дамыту мен орналастыру жөніндегі жасалатын бағдарламалардың бағыты мен сипатын анықтайды. Осы бағдарламаларда ЕҚТА жүйесінің қазіргі жағдайына баға беріледі, олардың дәйекті дамуының жолдары негізделеді, жобаланатын ЕҚТА мен оларды орналастырудың тізбесі айқындалады, сондай-ақ қаржы, адам және техникалық ресурстары есептеледі.

Республикалық маңызы бар ЕҚТА желісін дамыту салалық (секторлық) бағдарлама әзірлеу арқылы жүргізіледі.

Жергілікті маңызы бар ЕҚТА-ны ұйымдастыру салалық бағдарламаларды толықтыратын аймақтық бағдарламалар арқылы жүзеге асырылады.

Өте сирек кездесетін және салыстыруға құнды мәліметтер беретін табиғи экологиялық жүйелер мемлекеттік табиғи-қорықтық қорының ықтимал объектілері болып табылады.

Шаруашылық қызмет нәтижесінде қайта құрылып, бұзылған табиғи кешендер мен объектілердің де маңызы аз емес. Осындай аумақтарға қызығушылық, қазіргі уақытта олардың өзіндік қайта қалпына келуі процесінің табиғи жолы жеткілікті түрде зерттелмеуінен.

ЕҚТА-ды орналастыру негізгі ценоз құрайтын түрлердің өздерінің кең ауқымды экологиялық қолайлы алқабында, әрі олардың экологиялық шекаралары шегіндегі - салыстырмалы біркелкі жазықтар, күрделі тау бедерлері және түрлердің таралып орналасуындағы тарихи жолдарының аудандары мен биологиялық әркелкілік орталығында болуы сияқты шарттардың орындалуын

талап етеді. Барлық осындай жағдайлар ЕҚТА-ға жүктелген әртүрлі функцияларды іске асырудың тиімділігін анықтайды.

Табиғи аумақтарды бағалау бойынша соңғы жылдары жүргізілген кешенді зерттеулер нәтижесінде, барлық табиғат аймақтарында ЕҚТА-ны ұйымдастыру ұсынылады. Олардың шамамен алғандағы көлемі 10100 мың гектарға жуық.

Табиғат аймақтары бойынша ЕҚТА-ны орналастыру

ЕҚТА түрі	Табиғат аймағы	Көлемі, мың га
Қорықтар	Орманды дала	200,0
	Дала	700,0
	Шөлейт	600,0
	Шөл	1500,0
	Таулы аудан	500,0
	Жиыны	3500,0
Ұлттық парктер	Дала	500,0
	Шөл	1200,0
	Таулы аудан	1500,0
	Жиыны	3200,0
	Барлығы	6700,0
	Мемлекеттік табиғи қаумалдар және табиғат ескерткіштері	Дала
Шөл		1800,0
Таулы аудан		500,0
Жиыны		3400,0
Барлығы		10100,0

Сонымен қатар, көлемі 5700 мың га-дан астам жерде мемлекеттік табиғи қаумалдар, 6,2 мың га жерде табиғат ескерткіштерін қайта қалпына келтіру талап етілуде.

Сөйтіп, болашақта ЕҚТА-ның жалпы аумағын 17 490 мың гектарға дейін жеткізу көзделіп отыр, ол республика аумағының 6,4 %-ын құрайды, оның ішінде қорықтар - 1,6 %, ұлттық парктер - 1,4 %, мемлекеттік табиғи қаумалдар мен табиғат ескерткіштері - 3,4 %.

Ұйымдастырылатын ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды ұстау және оларды орналастыруды қаржыландыру жөніндегі қаражаттың жыл сайынғы мөлшері мемлекеттік бюджетте осы мақсаттарға көзделген қаражат мөлшеріне қарай өзгеріп отырады.

6. ЕҚТА-ны басқару жүйесі

Басқару жүйесінің жалпы стратегиялық мақсаты ЕҚТА-ды басқару жүйесін жетілдіру және олардың барлық функцияларын толық іске асыру болып табылады. ЕҚТА-ның көп функциялық сипаты басқару жүйесінің сөзсіз күрделі құрылымын айқындайды. Сонымен бірге, оны ұйымдастырудың кейбір жалпы қағидаттарын айқындауға болады:

- ЕҚТА-ның функцияларын мемлекеттік басқару органдары реттейді;
- ЕҚТА-ның қызметтерін үйлестіретін, ЕҚТА-ның желісін дамытуға, заң базасын жетілдіруге және заңдық нормативтік құқықтық кесімдерді әзірлеуге жауапты мемлекеттік басқару органы болады.

Қазіргі уақытта ЕҚТА-ның көп функциялық сипаты басқару құрылымының ведомстволық сипатын анықтайды.

Ғылыми зерттеулерді басқару мынадай ретпен жүзеге асырылады: ЕҚТА-ның іргелі ғылыми зерттеулері ғылым саласындағы орталық атқарушы органының басшылығымен жүргізіледі, бұл ретте ЕҚТА жөніндегі уәкілетті орган екінші қатарға ысырылады. Қолданбалы ғылыми зерттеулерді жүргізу кезінде жетекші рөл уәкілетті органға жүктеледі.

Басқару жүйесі, бір жағынан, адамның қоршаған ортамен қарым-қатынасын дамыту арқылы өзінің әлеуметтік-экономикалық маңызын арттырады, екінші жағынан, өзінің құрылымы шеңберінде мемлекеттік басқаруды жетілдіру жөнінде ұсыныстар дайындайды.

7. ЕҚТА-ны пайдаланудың негізгі қағидаттары

ЕҚТА-ны пайдаланудың сипаты қорғалатын аумақтардың түрлері мен мөлшері, физикалық-географиялық жағдайлары ерекшеліктерінің, қорғалатын экожүйелердің жай-күйі және қорғалатын аумақтар мен олардың компоненттерінің көршілес аумақтардың экожүйелерімен өзара іс-қимылымен анықталады.

Оларды пайдалану мақсатында қорғалатын аумақтарға әсер етудің тәсілдері және тетіктері бойынша мынадай негізгі түрлеуге бөлуге болады:

бәсең әсер ету - өрттен қорғау үшін жүргізілетін арнайы шаралар, табиғи ортаға организмдердің бөтен түрлерін енгізу және дәстүрлі шаруашылық қызмет;

белсенді әсер ету - ұдайы өсім деңгейінде басқару (ұдайы өсімнің бір бөлігін алу, интродукция, сирек және құрып бара жатқан жануарларды қолдан өсіру және оларды кейін табиғатқа жіберу), экожүйе және қауымдастық деңгейінде реттеу, рекреациялық және шектеулі шаруашылық қызметтің басқа да түрлерін жүргізу.

Көптеген жағдайларда, ЕҚТА-ға әсер етуді, әсіресе, қорықтық экожүйелерге, олардың табиғи дамуы ЕҚТА-ны ұйымдастырудың мақсаттарына қағидаттық түрде қарама-қайшы болған кезде ғана қолданылатын ең соңғы шара деп қарау орынды. Бұл ретте, қорғалатын аумақтардың, ең алдымен, биологиялық әркелкілікті сақтау үшін ұйымдастырылғанын есте ұстаған жөн. Осыған байланысты, кез келген белсенді әсер ету алдында жұмыс істейтін әсер ету тетіктерін анықтауға, әсер ету объектісінің қолайлы моделін құруға және оның болжамдық мүмкіндіктерін тексеруге бағдарланған барынша толық, ғылыми негізделген зерттеу жүргізілуі тиіс. Осы модель негізінде әсер етудің ауқымын, аймақтық конфигурациясын, уақыты мен сипатын, оның салдарларын бақылауды қамтамасыз еткен кезде есептеуге болады.

8. ЕҚТА-ны қорғауды ұйымдастырудың негіздері

ЕҚТА-ны қорғаудың тиімділігі, ең алдымен, жергілікті халықпен өзара іс-қимыл жасаудың, оның ЕҚТА-ға деген көзқарасы және түсіндіру жұмысының сапасымен қамтамасыз етіледі. Қорғау сирек тәртіп бұзушылықтың жекелеген жағдайларына ғана кедергі бола алады, бірақ, жаппай антропогендік қысымға төтеп бере алмайды. Әдетте, қорғау қызметкерлерімен тартыстар ежелгі дәстүрлерден және жергілікті биологиялық ресурстарды, бірінші кезекте, жемістер, саңырауқұлақтар, рекреацияның бірегей жағдайларын, аңшылық және балық ресурстарын пайдаланудың экономикалық қажеттілігінен туындайды. Ресурстардың ерекше жоғары шоғырланған жерлерінде, қол жеткізу оңай аумақтарда осындай теріс әсерлерге қарсы тұру, іс жүзінде, мүмкін емес. Сондықтан, ЕҚТА-ны қорғауды күшейту, қорғау қызметінің жұмысына талаптарды күшейтумен қатар, халықпен түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажет.

9. Ғылыми-зерттеу жұмыстарын және экологиялық мониторингті ұйымдастырудың негізгі қағидаттары

ЕҚТА-ның жүйелері, бірінші кезекте биологиялық әркелкіліктің жай-күйі мен проблемаларын экологиялық нормалауға және экологиялық мониторингі зерделеуге байланысты ғылым бағыттарын дамытуы тиіс. Ғылыми зерттеулер мынадай бағыттарда жүргізілуі тиіс: мемлекеттік табиғи қорық қорының объектілерін түгендеу және зерттеу, оларды қорғау және қалпына келтіру жөнінде ғылыми негізделген шаралар әзірлеу, табиғат процестерінің табиғи ағымын және экологиялық жүйеге қорғау режимінің әсерін зерттеу, қорық ісінің, қоршаған ортаны қорғаудың, табиғатты ұтымды пайдаланудың, сирек және құрып кету қаупі төнген жануарларды өсіру, өсімдіктердің жабайы және дақылдық түрлерін сұрыптау мен оларды көбейтудің ғылыми негіздерін әзірлеу.

Осы бағыттарды әзірлеу іргелі ғылымның тиісті бөлімдерімен, қазіргі заманғы әдістемемен және әдіспен қамтамасыз етіледі. Қолданбалы ғылыми зерттеулер ғылыми процестің қазіргі заманғы бүкіл кезеңдерінде жеткілікті дәрежеде толық теориялық-әдістемелік талдамаларымен, нақты әдістемелік нұсқаулармен және тиісінше қамтамасыз етіп жүргізілуі тиіс.

Қорықтар жүйесі табиғи процестерді, экожүйенің жағдайы мен серпінін, олардың маңызды компоненттерін репрезентативті, географиялық аймақтар негізінде сипатталады. Сондықтан, өсімдіктер және жануарлар дүниесінің әртүрлі таксондарын жүйелендіру жөніндегі мамандармен қамтылған, аймақтың биологиялық әркелкілікті терең зерттеуге маманданған қорықтарды бөлектеу қ и с ы н д ы .

Ұлттық парктердегі ғылыми зерттеулер, негізінен, биологиялық әркелкілікті және оған рекреациялық және шаруашылық қызметтің әртүрлі нысандарының әсерін зерттеуге жұмылдырылуы тиіс.

ЕҚТА-ның аумақтық және интеллектуалдық оқшаулануының салдарларын азайтатын мақсатты іс-қимылдар маңызды ұйымдастыру қағидаты болып т а б ы л а д ы .

10. Туристік және рекреациялық қызметті ұйымдастыру

Бұл қызметті іске асырудың мақсаты - табиғат жағдайларында халықтың белсенді демалуын қамтамасыз ету және туристер мен демалушыларды табиғи және тарихи-мәдени көрнекті жерлермен таныстыру.

Ұлттық парктерде табиғи аумақтардың рекреациялық сыйымдылығын ескере отырып, туристер мен келушілердің ағынын реттеу жүйесін енгізу, туристік бағыттар мен соқпақтарды жасап, оларды жайластыру, туристер мен келушілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету, рекреациялық қызметтер үшін тиісті инфрақұрылым құру және туристік бағыттар мен соқпақтардың эстетикалық

сапасын жақсартуға бағытталған жұмыстар жүргізу қажет.

Қорықтарда, әлеуметтік-экономикалық тиімділігі жеткілікті болған жағдайда, мемлекеттік табиғи қорық қорының объектілеріне қауіп төндірмейтін ғылыми-танымдық туризмді белгіленген тәртіппен ұйымдастыру қажет.

11. Экологиялық ағартуды ұйымдастырудың негізгі бағыттары

ЕҚТА-дағы экологиялық ағартудың неғұрлым тиімді нысандарына мыналар жатады: бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс, жарнамалық-баспа қызметі, кино және бейне өнімдерін шығару, мұражай ісі және келушілерді қабылдау, экологиялық экскурсиялар мен шаралар, оқушылардың экологиялық лагерлері мен экспедициялары, оқушылармен және білім органдарымен жұмыстың өзге де нысандары .

12 . Қ о р ы т ы н д ы

Осы Тұжырымдаманы жүзеге асыру ЕҚТА желісін мақсатты дамыту мен орналастыруға табиғи эталондар, төлтумалар мен реликтілер, ғылыми зерттеулер , оқу-ағарту, білім беру, туризм және рекреация нысанасы ретінде айрықша экологиялық, ғылыми және мәдени құндылығы бар қоршаған ортаны қорғау объектілерін сақтау қалпына келтіру және қорғауды дәйекті түрде күшейтуге мүмкіндік береді. Бұл ретте нормативтік құқықтық базаны жетілдіру, жаңа ЕҚТА-ны құру және ғылыми зерттеулерді, мониторингті, туризмді, рекреация мен экологиялық ағартуды жүргізу арқылы ЕҚТА-ны

дамытуға мүмкін болады. Ол республиканың экожүйелері табиғи компоненттерінің тұрақтылығын, оларды тұрақтылықтың белгілі бір деңгейінде ұстау, тірі және өлі табиғаттың өзін өзі реттеу қабілеті мен әркелкі нысандарын, оның ішінде, жойылуға шақ қалған тірі организмдердің тектік қорын сақтауға мүмкіндік береді.

Оқығандар:

Багарова Ж.А.,

Икебаева А.Ж.

© 2012. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК